

УДК 025.2:004:027.7:378.67(477-25)

Ю. А. Потернак,

завідувач сектору наукового опрацювання документів

Наукової бібліотеки

Київського національного університету культури і мистецтв,

вул. Є. Коновальця, 36, м. Київ, 01133, Україна,

тел.: 529 61 38

e-mail: yalya.poternak2014@i.ua

**ЕЛЕКТРОННІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ
БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку електронних технологій у формуванні фонду бібліотек вищих навчальних закладів. У ній узагальнено теоретико-методологічні основи формування фондів вузівських бібліотек електронними технологіями та практичний досвід Наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв.

Ключові слова: Наукова бібліотека, електронні технології, інформаційні ресурси, бібліотечні фонди, формування фонду.

Науковий і культурний розвиток сучасного суспільства неможливо уявити без бібліотек. Сьогодні бібліотека стає часткою освітнього процесу вишу, забезпечуючи доступ своїх читачів до найрізноманітнішої інформації, у відповідності до всіх напрямків навчання.

Особливе місце в сучасному інформаційному суспільстві відводиться бібліотекам вищих навчальних закладів, які забезпечують якісний рівень освіти та підготовки майбутніх фахівців. В даний час бібліотека ВНЗ є активним впроваджувачем нових інформаційних технологій, які досить активно використовуються, надають максимально повну інформаційну підтримку різним категоріям користувачів і значно підвищують якість освіти та науки в університеті.

Виявлено, що формування фондів бібліотек вищих навчальних закладів електронними технологіями є актуальним напрямком їх діяльності. Комп'ютерні технології та Інтернет відкрили нову сторінку у розвитку бібліотек. Останнім часом від читачів надходять все більш складні запити, які не можна задовольнити традиційними технологіями.

Дослідження виявило, що сучасна бібліотека вищих навчальних закладів під впливом інформаційних технологій переживає процес трансформації. Сьогодні бібліотека ВНЗ в Україні – не просто сховище навчальних матеріалів, це відкрита комунікаційно-комунікативна система, яка бере участь у педагогічно-виховному, міжкультурному, міжбібліотечному обміні, а також в обміні з внутрішніми структурами ВНЗ (кафедрами, музеями, побутовими службами, громадськими організаціями) та іншими громадськими закладами (школами, технікумами, видавництвами).

Аналіз показав, що значна кількість бібліотечних циклів – це інформаційні технології, тобто виробничі процеси, де основною продукцією, яка обробляється, є інформація. На шляху реалізації головної функції бібліотек (інформаційної) було обрано пріоритетний напрямок їх розвитку – інформатизацію.

Інформатизація означає впровадження нових технологій, елементів, які підвищують якість і ефективність праці бібліотекарів та якнайшвидший доступ і отримання інформації читачами. Одним із компонентів інформатизації є автоматизація, яка дозволяє поетапно позбавити фахівців бібліотеки рутинної праці, а користувачам – створити ефективний і комфортний сервіс у пошуку інформації.

Автоматизація бібліотеки – складний процес, який впливає на всі сфери життєдіяльності бібліотеки, і тому повинна проводитися дуже обережно. Це не тільки установка системи обробки даних, а й питання розвитку та адаптації робочого процесу з метою найбільшого використання переваг, які надають інформаційні системи.

Створення автоматизованих бібліотечних систем пов'язане зі змінами окремих етапів бібліотечної технології. В першу чергу це відноситься до процесу комплектування фондів і зокрема замовлення документів. Комплектування бібліотечного фонду здійснюється при застосуванні сучасних методів та засобів обробки інформації, при тісній взаємодії бібліотек із зовнішнім середовищем.

Впровадження засобів комп'ютеризації внесло суттєві корективи в організацію основних технологічних процесів, в саме розуміння технології комплектування. Застосування новітніх інформаційних технологій допомагає відділу комплектування оперативно знайомитись з асортиментом книжкового ринку, використовуючи нові форми та джерела комплектування. Завдяки новим технологічним процесам відділ комплектування має можливість оперативно збирати інформацію про документи, здобувати їх, рахувати, здійснювати контроль витрат і фінансової звітності.

Комплектування бібліотечних фондів традиційним шляхом досить довготривалий та трудомісткий процес, який послідовно складається з багатьох етапів і має багато часових і трудових витрат. Але останнім часом ми маємо унікальну можливість використання ресурсів Інтернет у комплектуванні вітчизняних та іноземних видань.

З розвитком нових електронних технологій у бібліотеках, появою нових носіїв і технологій поширення інформації, традиційні бібліотечні процеси, фонди бібліотек, технологічні вимоги до умов зберігання та використання фондів та системи обслуговування істотно змінилися. Зміни останніх років у бібліотечній роботі пов'язані з переходом від традиційної технології до автоматизованої.

Дослідження виявило, що соціальна значущість процесу перетворення традиційного комплектування бібліотек навчальних закладів України в автоматизоване сьогодні полягає у тому, щоб всемірно сприяти виконанню основної бі-

бібліотечної місії – оперативному забезпеченню молоді, що навчається, максимально повною інформацією, яка зберігається в їх фондах, використовуючи для виконання цієї задачі нові інформаційні технології та засоби телекомунікації, а також формування у користувачів – і студентів, і викладачів – якісної інформаційної культури.

З'ясовано, що у сучасному світі глобальної інформатизації визначальним моментом є співіснування друкованих та електронних джерел інформації. Звичайно, бібліотеки вищих навчальних закладів змінюються швидко й електронні інформаційні ресурси займають у них домінуюче місце. Це неминуче приводить до змін у бібліотечній роботі, бо електронні форми об'єднують процеси бібліотечної роботи – комплектування, оброблення, зберігання й обслуговування – в один, ставлячи перед бібліотекарем нові завдання, серед яких уміння орієнтуватися та керувати інформаційними потоками, створити можливість для користувачів оперативно отримувати необхідну інформацію з будь-якої точки земної кулі.

Наразі, електронні ресурси мають значні переваги в порівнянні з друкованими. Вони є надійними і компактними у зберіганні інформації, мають можливість оперативно її поширювати та широко використовувати. Але за умови активного впровадження новітніх інформаційних технологій у практику роботи бібліотек у жодному разі не повинна застосовуватися практика повної заміни друкованих видань електронними аналогами.

Глобальна інформатизація ввела бібліотеки вищих навчальних закладів до найбільш значущих джерел формування й використання електронних ресурсів. На базі використання нових інформаційних технологій вони активно працюють над накопиченням нових продуктованих суспільством і створенням власних електронних ресурсів, організацією ефективного використання інформації в інтересах суспільного розвитку.

Дослідження виявило, що бібліотеки вищих навчальних закладів вже усвідомили, що вони не можуть залишитися осторонь від всезростаючого потоку електронної інформації. Адже широкомасштабне виробництво інформації в електронній формі та величезна кількість джерел, що існують винятково в електронному вигляді, створюють середовище, в якому бібліотека повинна опанувати віртуальні ресурси і не тільки для споживання інформації, а й для того, щоб заявляти про себе, надаючи в мережі інформацію про свої фонди та послуги.

В даному випадку під інформаційними ресурсами розуміють сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) або сукупність інформаційних продуктів певного призначення, які необхідні для забезпечення інформаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності. Електронні ресурси – це інформаційні ресурси, які керуються комп'ютером, у тому числі ті, які потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера; електронними ресурсами є електронні дані (інформація у вигляді чисел, букв, символів, зображень, включаю-

чи графічну інформацію, відеоінформацію тощо, або їх комбінації), електронні програми (набір операторів або підпрограм, які забезпечують виконання певних завдань, включаючи обробку даних) або об'єднання цих видів в одному ресурсі.

Сьогодні є очевидним, що електронне й друковане середовища мають різні цільові орієнтації. Бібліотека ж має можливість об'єднати і те, й інше, хоча електронні ресурси дають їй змогу не тільки виконувати функції зберігання, але й орієнтувати читачів у інформаційному середовищі, надавати допомогу в пошуку необхідних знань. Але лише з поєднанням традиційної бібліотечної практики та інноваційних технологій інформаційного обслуговування всіх категорій сучасних користувачів працівники бібліотеки зможуть задовольнити запити суспільства в повному, оперативному та достовірному отриманні інформації.

Накопичений певний досвід бібліотек України у роботі з електронними ресурсами засвідчив необхідність впритул замислитись: управління колекцією електронних ресурсів у бібліотеці – досить складний процес, який потребує чіткого розуміння життєвого циклу електронних ресурсів у бібліотеці, системної та планомірної організації роботи з такими ресурсами, вироблення технологій щодо їх відбору, узгодження ліцензії, каталогізації, популяризації, аналізу статистики використання.

З'ясовано, що наразі електронні ресурси мають значні переваги в порівнянні з друкованими. Вони є надійними і компактними у зберіганні інформації, мають можливість оперативно її поширювати та широко використовувати.

Аналіз показав, що протягом останнього десятиліття електронні ресурси перетворились у розповсюджені і популярні серед студентів інформаційний сервіс. Матеріали в електронних ресурсах призначаються для доступу, пошуку, відображення, копіювання та роздруку студентами.

Отже, формування зібрання електронних інформаційних ресурсів та обслуговування ними читачів – це нові форми інформаційної діяльності бібліотек вищих навчальних закладів у сучасних умовах. Бібліотека перетворюється в інноваційний центр інформаційних електронних ресурсів, зберігаючи при цьому функції звичайної бібліотеки, яка обслуговує користувачів і друкованими документами.

Історія Наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв починається у 1956 р. з бібліотечного кабінету при Інституті підвищення кваліфікації керівного складу працівників культури УРСР. Бібліотека зростала і розвивалася разом зі своєю *alma mater*, перетворюючись з бібліотечного кабінету в інформаційний центр сучасного університету. Подальша історія бібліотеки нерозривно пов'язана з історією університету [2].

За півстоліття своєї діяльності вуз перетворився на потужний, багатопрофільний вищий навчальний заклад, що приваблює абітурієнтів якісним навчанням, сучасними інформаційними технологіями, міцною матеріально-технічною базою, значним надбанням якого за ці роки освітньої діяльності стала і його бібліотека.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) – це важливий структурний підрозділ університету, діяльність якого спрямована на ефективну підтримку наукового, навчального і виховного процесів та базується як на традиційних формах бібліотечно-бібліографічного обслуговування, так і на впровадженні сучасних інноваційних технологій.

На сьогоднішній день бібліотека КНУКіМ, як бібліотечно-інформаційний підрозділ університету, здійснює формування, наукове опрацювання, зберігання документів, забезпечує використання інформаційних ресурсів, проводить інформаційно-бібліографічну та науково-методичну роботу, забезпечує користувачам доступ до традиційних і електронних джерел інформації [7].

Відділ комплектування та наукового опрацювання документів забезпечує технологію формування, організацію, зберігання, управління і використання бібліотечних фондів документів й інформаційних ресурсів бібліотеки. Саме у цьому відділі проводиться облік та обробка документів, а саме: прийом, штемпелювання, реєстрація надходжень, переміщення документів, їх вибуття, а також підбиття підсумків щодо руху фонду і його переліку.

Бібліотека не стоїть на місці. Основне завдання, що ставиться перед її співробітниками – оперативне і якісне забезпечення інформацією студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу університету. Бібліотека займає важливе місце в освітній, науковій, інформаційній діяльності університету, здійснює інформаційне забезпечення всіх науково-освітніх та культурно-мистецьких заходів, що відбуваються у стінах навчального закладу: конференцій, семінарів, круглих столів, зустрічей, виставкової діяльності тощо, відкриває нові напрями своєї діяльності, разом з університетом впевнено крокує у майбутнє.

За період свого існування бібліотеці вдалося зібрати цінний, унікальний та багатогалузевий фонд: наукові праці; автореферати дисертацій; дисертації, захищені у КНУКіМ; інформаційні та періодичні видання; нотна література. Бібліотечний фонд є універсальною базою для навчального процесу та наукових досліджень у галузі культури та мистецтва [7].

Якість, обсяг та глибина фондів бібліотеки є визначаючими факторами її діяльності. Особливу увагу бібліотеки було приділено формуванню книжкових фондів як традиційних, так і абсолютно нових для неї галузей знань. У сучасних умовах розвитку освіти у Науковій бібліотеці КНУКіМ для формування фонду активно запроваджуються новітні інформаційні технології. Локальна мережа бібліотеки об'єднує 27 комп'ютерів, підключених до Інтернету, працює електронна читальна зала.

На сьогодні комп'ютеризація бібліотечних процесів здійснюється шляхом запровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «УФД/Бібліотека» – однієї з найпотужніших комп'ютерних бібліотечних систем в Україні, яка має україномовний інтерфейс. «УФД/Бібліотека» – автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС) розроблена і підтримується ТОВ «Український фондівий дім» (Київ, Україна). Система призначена для комплексної автоматизації бібліотеки, враховує всі основні виробничі цикли [8].

Запровадження системи «УФД/Бібліотека» надало наступні переваги: повністю автоматизовано процеси комплектування, обліку та наукової обробки документів; проведено переоблік фонду і підготовлено до штрих-кодування; створено електронну базу даних користувачів бібліотеки; розпочато оцифрування рідкісних видань, навчальної літератури, що користується попитом, та надано доступ до них в електронному читальному залі бібліотеки; надано можливість дистанційного замовлення документів у електронному читальному залі бібліотеки; повністю автоматизовано шлях документа в бібліотеці.

Розроблена актуальна для вузівських бібліотек технологія розрахунку показників забезпеченості документами навчального процесу. Для проведення аналізу книгозабезпеченості використовуються тематичний каталог «Дисципліни» та «Тематико-типологічний план комплектування». Тематичний каталог «Дисципліни» створюють на основі навчальних планів. До нього заноситься інформація про навчальні дисципліни вузу, кафедри, спеціальності, кількість студентів тощо. Документи прикріплюються до дисциплін, факультетів і до місць розподілу. На підставі цих даних проводиться аналіз книгозабезпеченості, прогнозується комплектування і списання літератури.

Автоматизація комплектування забезпечує якісне формування фонду. В новому технологічному комплексі відділ комплектування виконує завдання, пов'язані з функціями збору інформації про книжковий ринок, замовлення документів, їх придбання, прийому та обліку, а також контролю за витратами і фінансової звітності. Технологічні зміни підвищили вимоги до фахового рівня співробітників.

Співробітниками відділу комплектування Наукової бібліотеки КНУКіМ було здійснено: створення та аналіз тематико-типологічного плану комплектування фонду; аналіз відмов на літературу; врахування пропозицій постачальників; складання потреб у літературі; планування поповнення фонду; складання замовлень літератури у постачальників; обробка надходжень (партій літератури); списання літератури; друк книг інвентарного та сумарного обліку; аналіз статистики комплектування бібліотечного фонду.

Для створення умов ефективного комплектування бібліотечного фонду система «УФД/Бібліотека» передбачає засоби автоматизації кожного етапу цієї роботи, а саме: планування фонду; аналіз відмовлень; врахування пропозицій; складання потреб; планування замовлень; складання замовлень; обробка надходжень; списання літератури; аналіз фонду; експорт-імпорт бібліотечного фонду та ін.

Зараз в університеті відкривається багато спеціальностей, викладаються нові дисципліни, які не забезпечені підручниками. Тому проводиться аналіз книгозабезпечення навчальних дисциплін, відбираються предмети, які зовсім незабезпечені літературою або малозабезпечені. На основі аналізу здійснюється пошук відповідних джерел.

Підручники, які є в читальних залах в одному – двох примірниках і користуються широким попитом, скануються і теж виставляються для перегляду на сайті бібліотеки. Це дає змогу користуватися електронним каталогом, а саме

повнотекстовими електронними документами, та здійснювати автоматизований пошук матеріалів за автором, назвою, темою та іншими пошуковими елементами.

Підсумовуючи, можна сказати, що модернізація вищої освіти зумовлює необхідність інтенсивних змін у роботі бібліотеки вищого навчального закладу. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв приділяє велику увагу формуванню електронних інформаційних ресурсів, надає доступ до друкованих та електронних інформаційних ресурсів, сприяє високій якості навчання та науково-дослідної роботи, електронній доставці інформації користувачам, проводить активну корпоративну діяльність у галузі каталогізації та створення повнотекстових інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бібліотека – світ знань (до 55-річчя бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв) / уклад. О. О. Скаченко ; КНУКіМ, Наук. б-ка, Сектор метод. роботи. – Київ, 2012. – 16 с. – (Серія «Знаменні дати КНУКіМ»; вип. 1).
2. Бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв – 55 років : іст. нарис / кол. уклад.: О. О. Скаченко, Г. О. Стешенко, Т. В. Улятовська ; КНУКіМ, Наук. б-ка. – Київ, 2012. – 93 с.
3. Висоцька Т. Л. Книги та електронні ресурси: конкуренція або взаємодія / Т. Л. Висоцька // Актуальні питання роботи бібліотеки вищого навчального закладу : матеріали Наук.-практ. конф. / уклад.: В. М. Белінська, Н. В. Мороз. – Чернігів, 2011. – С. 48–51.
4. Долбенко Т. О. Документні ресурси бібліотек : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Т. О. Долбенко, Ю. І. Горбань ; М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Ліра-К, 2016. – 348 с.
5. Журавльова І. Книга друкована і книга електронна: розмова бібліотекаря з книгарем / І. Журавльова, П. Власов // Бібл. вісн. – 2013. – № 3. – С. 16–22.
6. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: від витоків до сьогодення : іст. нарис / упоряд. О. О. Скаченко ; наук. ред. Т. О. Долбенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка. – Київ : Вид-во Ліра-К, 2013. – 168 с.
7. «УФД/Бібліотека». Версія 2.4. Основні положення. Інструкція користувача / Український фондний дім. – Київ, 2003. – 68 с.

Надійшла 26.07.2017 р.

Ю. А. Потернак,

заведующая сектором научной обработки документов
Научной библиотеки

Киевского национального университета культуры и искусства,

ул. Е. Коновальца, 36, г. Киев, 01133, Украина,

тел.: 529 61 38

e-mail: yalya.poternak2014@i.ua

ЕЛЕКТРОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДОВ БИБЛИОТЕК ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Статья посвящена актуальным вопросам развития электронных технологий в формировании фонда библиотек высших учебных заведений. В ней раскрыты теоретико-методологические основы формирования фондов вузовских библиотек электронными технологиями и практический опыт Научной библиотеки Киевского национального университета культуры и искусств.

Ключевые слова: библиотека, электронные технологии, информационные ресурсы, библиотечные фонды, формирование фонда, КНУКіМ.

Yu. A. Poterniak,

Chief of the department of scientific processing of documents of
The Scientific library of
Kyiv National University of Culture and Arts,
36, Yevhena Konovaltsa St., Kyiv, 01133, Ukraine,
tel.: 529 61 38
e-mail: yalya.poternak2014@i.ua

ELECTRONIC TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF LIBRARY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary

A special place in the modern information society is given to libraries of higher educational institutions, which provide a high level of education and training of future specialists. At present, the library of the higher educational institution is an active implementer of new information technologies, which are actively used and provide the maximum full information support to different categories of users, and significantly increases the quality of education and science at the university.

The urgency of the topic is determined by the need to study the development of electronic technologies in the formation of the library of higher education institutions; Analysis of types of electronic resources in collections of university libraries; Acquaintance with the history of the formation of the Scientific Library of the Kyiv National University of Culture and Arts and the study of the peculiarities of its foundation, introduction of electronic technologies.

The scientific novelty is that it reveals the theoretical and methodological approaches of librarians to the problem of the formation of funds of libraries of higher educational establishments by means of electronic technologies. The system of automation of library processes in the Scientific Library of the Kyiv National University of Culture and Arts, as well as the processes of forming a library fund, is generalized.

The structure of work is determined by the purpose and objectives of the study.

Key words: Scientific library, electronic technologies, information resources, library funds, fund formation.

References

- [1] *Biblioteka – svit znan (do 55-richchia biblioteki Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv) [Library – the world of knowledge (to the 55th anniversary of the library of Kyiv National University of Culture and Arts)]*. Kyiv, 2012, 16 p.
- [2] *Bibliotetsi Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv – 55 rokiv [The library of Kyiv National University of Culture and Arts turns 55 years]*. Kyiv, 2012, 93 p.
- [3] Vysotska T. L. Knyhy ta elektronni resursy: konkurentsia abo vzaiemodiia [Books and electronic resource: contest or cooperation]. *Aktualni pytannia roboty biblioteki vyshchoho navchalnoho zakladu : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii [Contemporary issues in activity of library of higher education institutions]*. Chernihiv, 2011, pp. 48–51.
- [4] Dolbenko T. O., Horban Yu. I. *Dokumentni resursy bibliotek [Document resources of libraries]*. Kyiv, 2016, 348 p.
- [5] Zhuravlova I., Vlasov P. Knyha drukovana i knyha elektronna: rozmova bibliotekaria z knyharem [Printed book and electronic book: the dialogue of librarian and bibliophile]. *Bibliotechnyi visnyk [Library Herald]*. 2013, no. 3, pp. 16–22.
- [6] *Naukova biblioteka Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv: vid vytyokiv do sohodennia [The scientific library of Kyiv National University of Culture and Arts: from origins to nowadays]*. Kyiv, 2013, 168 p.
- [7] «UFD/Biblioteka». *Versiiia 2.4. Osnovni polozhennia. Instruksiiia korystuvacha [«UFD/Library». Version 2.4. General provisions. User guide]*. Kyiv, 2003, 68 p